

VIỆC DỊCH VÀ TIẾNG MẸ ĐÈ TRONG VIỆC DẠY TIẾNG PHÁP CHO NGƯỜI VIỆT

ĐƯỜNG CÔNG MINH⁺

I.0. Phương pháp giảng dạy tiếng Pháp trong lịch sử phát triển của mình đã ghi nhận 2 khuynh hướng lớn: 1) Các phương pháp truyền thống (thường gọi là "phương pháp thụ động") hoàn toàn dựa vào việc dạy hệ thống ngôn ngữ, nghĩa là dạy từ vựng và ngữ pháp, và 2) các phương pháp được coi là "tích cực" dựa vào việc dạy thực hành tiếng theo tình huống và ngữ pháp nội hàm. Chính những phương pháp này cũng đã có một bước tiến triển khi chuyển từ các phương pháp trực tiếp (méthode directe), phương pháp cấu trúc tổng thể nghe nhìn (méthodes structuro - globo - audio - visuelles - viết tắt là SGAV) đến các phương pháp giao tiếp (Approche communicative) ngày nay đang thịnh hành trên thế giới và ở nước ta. Các quan điểm về tiếng mẹ đẻ và dịch rất khác nhau, thậm chí còn đối lập nhau trong việc dạy tiếng theo các khuynh hướng.

I.1. Các phương pháp truyền thống chủ trương dạy từ vựng và ngữ pháp bằng cách bắt học sinh học thuộc lòng danh sách các từ tương đương trong hai thứ tiếng theo chủ đề và nhiều quy tắc ngữ pháp mà người ta cho áp dụng trong các bài tập dịch ngược (Việt - Pháp). Dịch (dịch xuôi, dịch ngược) là chìa khóa của phương pháp này: dịch từ mới, dịch bài đọc, bài tập dịch ngược áp dụng kiến thức ngữ pháp, bài tập dịch xuôi củng cố kỹ năng đọc hiểu .... v.v. Các giáo trình theo phương pháp này rất thịnh hành ở nước ta cho đến những năm 80. Đó là các giáo trình dạy tiếng Pháp do giáo viên các trường tự soạn (Đại học Sư phạm ngoại ngữ Hà Nội, đại học Ngoại ngữ v.v...) đặc biệt là "Sách học tiếng Pháp" của Phạm Văn Bảng, được sử dụng rộng khắp vào những năm 1970.

Ở các phương pháp này, dịch được hiểu và thực hành như là giải mã từ vựng từ thứ tiếng này sang thứ tiếng khác, trong khi dựa vào những tương đương về nghĩa nằm ngoài mọi tình huống giao tiếp thực tế. Nhờ vậy mà học sinh có thể viết thành câu hoàn chỉnh, đúng về ngữ pháp nhưng lại rất sách vở, ít phù hợp với các tình huống giao tiếp. Học sinh quen với nhiều hoạt động tư duy trước khi nói và viết Tiếng Pháp: tìm ý bằng tiếng mẹ đẻ, tìm các yếu tố tương đương, dịch ra tiếng Pháp v.v.... Họ thường có một năng lực ngôn ngữ khá chắc chắn nhưng ngược lại, năng lực giao tiếp bị hạn chế.

I.2. Các phương pháp trực tiếp mà đại diện là giáo trình "Cours de Langue et de

---

(+) Khoa tiếng nước ngoài - Trường đại học Tổng hợp Hà Nội.

civilisation française" nhiều tập của G.Mamaer xuất bản từ thập kỷ 50 và các phương pháp cấu trúc tổng thể nghe nhìn SGAV. (ví dụ: Voix et Images de France, La France en direct, De vive voix...) được sử dụng nhiều những năm 60 - 70 ở Pháp - đều muốn tạo điều kiện cho tiếp thu tiếng Pháp bằng cách "tắm" trong môi trường tiếng Pháp, tạo ra một sự liên hệ trực tiếp giữa sự vật, hiện tượng, hành động (chỉ trò, mô phỏng, phác họa, ảnh chụp hoặc phim...) với từ tiếng Pháp biểu đạt chúng. Mục tiêu đặt ra là làm cho học sinh có được một sự liên hệ trực tiếp, kể cả bản năng giữa khái niệm và từ dùng để chỉ khái niệm đó trong tiếng Pháp, và nhờ vậy sẽ tránh được mọi sự giao thoa, mọi sự chuyển mã phức tạp từ thứ tiếng này sang thứ tiếng khác. Tiếng mẹ đẻ và dịch được coi là vật cản nguy hiểm nhất trong quá trình hình thành mối liên hệ trực tiếp đó, vì vậy bị cấm trong các thực tế giảng dạy. Học sinh phải tập làm quen với việc hiểu và diễn đạt trực tiếp bằng tiếng Pháp. Đồ dùng giảng dạy và các mô phỏng động tác của giáo viên là yếu tố cơ bản trong các phương pháp này.

Trong thực tế, dịch vẫn được tiến hành "lén lút" trong các lớp học ngoại ngữ. Học sinh thường phải thi thắm nghĩa của 1 từ, của một cấu trúc khó... bởi vì họ luôn luôn có nhu cầu "giảng giải ngầm" (explication mentale) và "tư duy kết quả tiếp thu" - "intellectualisation de l'acquis" ⁽¹⁾, nói cách khác là họ luôn luôn có nhu cầu được giải nghĩa căn cứ từ, hoặc cấu trúc khó đó, để hiểu và nhớ nghĩa đúng của nó. Như vậy mối liên hệ giữa "cái được biểu đạt" và "cái biểu đạt" trong tiếng Pháp được tiến hành ở học sinh người Việt qua việc dịch, thông qua các từ, các cấu trúc tiếng Việt, điều mà các nhà soạn sách cũng như các giáo viên đều không mong muốn.

Bên cạnh đó các phương pháp này cũng thường tạo ra những khái niệm thiếu chính xác vì học sinh không có khả năng tìm được nghĩa chuẩn của từ hoặc cấu trúc đã học. Ví dụ, ngay bài đầu tiên của giáo trình "La France en direct", làm sao học sinh có thể hiểu chính xác nghĩa cấu trúc "Je suis Prêt" qua mô phỏng, động tác và hình ảnh ... của giáo viên. Cũng như vậy, làm thế nào để sáng tỏ sự khác nhau giữa "je sors" và "je vais partir"... Chỉ cần một can thiệp rất đơn giản của tiếng Việt, của dịch là học sinh nắm được nghĩa đúng của cấu trúc và ghi nhớ được cả cấu trúc này trong tiếng Pháp.

Và lại người ta có thể làm nghèo cách diễn đạt của học sinh với các phương pháp này, bởi vì giáo viên thường chỉ nhắc đi nhắc lại các từ giới thiệu (présentatif) rất chung, và các kiểu nói rất nhàm kiểu như: voici, voi là, c' est, il y a... Học sinh quen với loại tiếng Pháp tự tạo, có nhiều điểm khác, không phù hợp với loại tiếng Pháp mà chúng ta muốn dạy.

1.3. Các phương pháp giao tiếp như Archipel, Sans Frontières, Science et Communication chú trọng đến năng lực giao tiếp. Những nhà nghiên cứu về phương pháp, những soạn giả giáo trình thừa nhận rằng tiếng mẹ đẻ luôn luôn có mặt trong quá trình học ngoại ngữ của học viên trưởng thành, rằng học viên luôn luôn tìm cách "dịch ngầm" sang tiếng mẹ đẻ khi có một sự vật, hành động hoặc tình huống được miêu tả bằng ngoại ngữ. Nếu có sự giúp đỡ của giáo viên, điều này sẽ giúp tránh được việc hiểu nắm nghĩa thiếu chính xác; tạo điều kiện ghi nhớ của học sinh.

Như vậy các phương pháp giao tiếp khôi phục lại vị trí của tiếng mẹ đẻ, dịch và việc so sánh giữa 2 thứ tiếng - nhưng không vì thế mà quay lại các phương pháp truyền thống. Chính vì vậy cần phải xác định liều lượng, chức năng và giới hạn của chúng trong quá

trình giảng dạy.

II.0. Từ quan điểm "giao tiếp", người ta chấp nhận nhiều hơn vai trò của dịch trong thực tế giảng dạy. Theo chúng tôi, vai trò này được biểu hiện dưới các dạng sau:

II.1. Dịch có vai trò giảng giải: Nhờ có dịch người ta có thể đạt được hiệu quả mà tốn ít thời gian. Thông thường, để giải thích một từ mới, giáo viên phải dùng từ đồng nghĩa, từ ngược nghĩa, định nghĩa kiểu từ điền đơn ngữ hoặc giải thích vòng quanh bằng tiếng Pháp - Điều này thường đòi hỏi nhiều thời gian mà vẫn không làm cho học viên hiểu được nội dung chính xác. Vì vậy dịch có một ý nghĩa rất thực tiễn, nhất là trong các trường hợp sau:

- Khi có một từ, một cấu trúc có ý nghĩa trừu tượng, phức tạp, khó lòng giải thích bằng tiếng Pháp vì học viên chưa có đủ kiến thức từ vựng để hiểu.

+ Chẳng hạn để giải thích từ *Citoyen* (công dân), giáo viên phải sử dụng những từ trừu tượng khác mà có khi học viên chưa có được: *individu, personne civique, national, en République...*

+ Hoặc từ *amour* (tình yêu) cần đến các từ: *inclination, sexe, caractère passionnel, instinct, comportement...*

- Với các từ kỹ thuật hoặc các từ hiếm thuộc vốn từ "thu động", việc giải thích bằng tiếng nước ngoài sẽ dài dòng, khó hiểu, khó nhớ vì sử dụng nhiều từ trừu tượng, chuyên biệt.

Ví dụ: - *diphthérie* (bạch hầu) phải sử dụng đến các từ *microbien, contagieux, caractérisé, pseudo-membranes, muqueuses, larynx, pharynx, intoxication...* Trong khi đó chỉ cần dùng vài từ tiếng Việt, học viên sẽ hiểu và nhớ ngay.

Như vậy việc thay thế những lời giải thích dài dòng khó hiểu bằng việc sử dụng dịch, tiếng mẹ đẻ khi cần thiết sẽ làm cho bài dạy có hiệu quả hơn vì dễ hiểu, dễ nhớ và tiết kiệm được thời gian.

II.2. Dịch được sử dụng để đánh giá kiến thức và các năng lực của học viên bởi vì nó đòi hỏi họ hiểu nội dung phải dịch, và thực hành tốt ngoại ngữ. Dịch ngược là một loại bài tập tổng hợp theo hướng này: nó cho phép đánh giá các kiến thức từ vựng, ngữ pháp của học viên và biết được việc sử dụng các kiến thức đó có đúng và có phù hợp với tình huống hay không.

Dịch xuôi có thể dùng làm phương tiện để xem xét khả năng hiểu bài của học viên. Giáo viên cho dịch những bài đã học, đã giảng - chỉ khi học viên dịch, giáo viên mới biết được học viên hiểu đúng hay sai, tìm ra những hiện tượng hiểu sai nghĩa, những sai sót chung để giải thích cho cả lớp, tránh hoặc hạn chế lặp lại những hiện tượng như vậy về sau.

II.3. Dịch có thể dùng để nâng cao trình độ cho học viên ngoại ngữ khi họ đạt được một trình độ khá. Ở trình độ đó, dịch sẽ là một lĩnh vực mà 2 ngôn ngữ tiếp xúc, cọ sát tạo khả năng so sánh hoạt chức của chúng. Chính trong quá trình thực hành dịch mà học viên phát hiện ra những kết cấu bề sâu của mỗi ngôn ngữ, nhờ đó có thể hiểu rõ những sự khác biệt và những đồng dạng trùng hợp giữa 2 thứ tiếng. Theo hướng này họ có thể tiếp thu được những kiến thức mới sâu sắc, được giảng giải rõ hơn bằng tiếng Việt và

tiếng Pháp. Điều đó cho phép học viên nâng cao năng lực giao tiếp và bổ sung được những kiến thức cần thiết cho nhiều lĩnh vực - Nhưng chỉ khi học viên có vốn kiến thức nhất định về tiếng Pháp điều này mới có thể thực hiện được

THƯ MỤC

1. Bouton C.P. (1974): *Acquisition d'une langue étrangère Klinskyek - Paris.*
2. Besse, H. (1985): *Méthodes et Pratiques des manuels des Langues - Didier - Crédif, Paris.*
3. Galisson, R. (1980): *D'hier à aujourd' hui, la didac-tique générale des langues étrengrères - Clé Internationale Paris.*
4. Lavault, E. (1985): *Fonctions de la Traduction en Didactique des Langues-Didier - Erudition Patis.*

TRANSLATION AND NATIVE LANGUAGE IN THE TEACHING OF FRENCH TO VIETNAMESE LEARNERS.

ĐƯƠNG CONG MINH

There are different conceptions about the role of translation and native language through the methods of teaching French Translation constitutes the key for the teaching and learning of French in the traditionnal method. On the contrary, the direct and SGAV (Structuro - globo - audio - visual) methods consider translation and native language as a great obstacle in the foreign language acquisition, so they avoid and forbid it's use in teaching. The point of view of communicative approach is more practical: translation and native language should be used with limits at suitable moments in language teaching. From this point of view, translation is considered as an expicative means to evaluate the foreign language acquisition of learners, an effective activity to improve their knowledge of French as well as Vietnamese./.